

Dokumentumok a magyar keresztény- demokrácia XX. századi történelméből

Szakolczai György –
Szabó Róbert:
Két kísérlet a proletárdiktatúra elhárítására,
Gondolat Kiadó, Bp., 2011.

Az 1945 és 1949 közötti évek magyar politikájában az ún. „koalíciós” pártok – Magyar Kommunista Párt, Szociáldemokrata Párt, Nemzeti Parasztpárt és Független Kisgazda-, Földmunkás és Polgári Párt – mellett a legjelentősebb szerepe a Demokrata Néppártnak volt. Annak a pártnak, amely az 1947. augusztus 31-i, már a kortársak által „kékcédulás”-nak nevezett országgyűlési választáson a Magyar Kommunista Párt után a legtöbb szavazatot kapta, s ennek következtében az országgyűlésben az ellenzék meghatározó erejévé vált. Az ellenzék legjelentősebb ereje, a Demokrata Néppárt azonban az országgyűlésben – hasonlóan a többi ellenzéki párthoz – tényleges és érdemi munkát nem fejtethet ki: a Rákosi Mátyás nevével fémjelzett Magyar Kommunista Párt ugyanis adminisztratív eszközökkel megakadályozta működését. A Demokrata Néppárt alig néhány hónappal a létrejötte után – sikeres választási eredménye ellenére – a „partvonalon kívülre” került. Vezetője, Barankovics István az önkéntes – de „sugallt” – emigrációt választotta 1949-ben, s később politikustársai közül többen követték példáját. A párt „nem létező politikai bizottsága” 1949. február 4-én tudatta a párt megszűnését, amelyet Barankovics István külföldre távozása után már bejelentett. (Erről a döntéséről – melyhez joga nem volt – 1949. január 31-én keltezett levélben értesítette az Országgyűlés elnökét, Nagy Imrét.) A Demokrata Néppárt Magyarországon maradt politikusi szinte kivétel nélkül kikerültek a politikai élethez.

Az 1949-ben „önfeloszlatott” párt az 1956-os forradalom és szabadságharc idején igyekezett – a koalíciós időszak többi megszűnt, megszüntetett vagy ellehetetlenített pártjaihoz hasonlóan – talpra állni, ez azonban néhány felhívás, rádiónyilatkozat vagy programtervezet elkészítésén kívül más eredménnyel nem járt.

Az egykori Demokrata Néppárt újjászervezése a rendszerváltoztatás idejére esett, amikor is a kereszténydemokrata, barankovicsi hagyományokat (is) vállaló politikusok Kereszténydemokrata Néppárt néven létrehozták a ma kormányzati koalíciós szerepben lévő politikai erőt. De vajon miként alakult ennek a politikai pártnak az előélete, hogy s miként igyekezett 1945 után felelős szerepet vállalni a kereszténydemokráciát politikai hitvallásként kezelő erő, miért csak epizódszerep jutott neki 1956-ban, milyen belső és külső feszültségek terhelték rövid működése során, hogy alakult a viszo-

nya a római katolikus egyházzal? A felsoroltakon kívül még számos kérdést feltesz s megválaszol Szakolczai György és Szabó Róbert a kötetben, amely sajátos „elegye” a tanulmánykötetnek és a forrásközlésnek.

A szerzők korábbi – a témában megjelent – írásait közlik újra, amelyekhez jelentős számú dokumentumot is „csatoltak”. Megállapításaik csak részben tekinthetők újaknak és a közölt forrásoknak csak kis hányada újdonság a korszakkal foglalkozóknak, de ilyen formában még nem mutatták be a magyarországi kereszténydemokrata politika történetét. Szakolczai György személyes emlékeit is „belopta” a kötetbe, és igyekezett olyan ismeretekkel megajándékozni az olvasókat, amelyek máshonnan nem – vagy nem úgy – ismerhetőek meg; 1945-ben már tagja volt a Demokrata Néppártnak, majd a rendszerváltoztatáskor újjá-, pontosabban megszervezője volt a Kereszténydemokrata Néppártnak, amelynek később főtitkára is lett.

Különösen érdekes a Demokrata Néppárt politikusi életútjának rövid bemutatására vállalkozó rész, amelyből megtudhatjuk, hogy egyesek sorsa miként alakult 1949 után, hányan és miként próbáltak bekapcsolódni a politikai életbe 1989-ben és azt követően, milyen sikerek és kudarcok érték őket és vajon mennyire számított rájuk az „új Magyarország”.

A kötet alcímében Bibó István neve is szerepel. Nem tudom ez mennyire volt belső elvárása a szerzőknek, mert a könyvben róla és a Demokrata Néppárttal való kapcsolatáról alig esik szó. Ha az volt a kiindulási alap, hogy Barankovics István és Bibó István egyaránt elutasította a kommunista diktatúrát, akkor ez érthető és az sem állítható, hogy Bibó és a volt demokrata néppárti politikusok között ne létezett volna bizonyos politikai-emberi kapcsolat; de hogy milyen mély és erős volt ez, a kötetből nem derül ki.

A források összegyűjtésének és a „szétszórt” anyag rendezésének tekintetében a téma kutatóinak nagy segítséget jelenthet Szakolczai György és Szabó Róbert munkája, s különösen nagy segítséget adhatna a könyv, ha névmutatóval, rövid életrajzi adattárral is kiegészült volna, mert nem biztos, hogy minden olvasó tudja, ki volt „Dr. Villányi ezredes bajtárs”, aki mint az ÁVO egyik illetékese olvasta azokat a jelentéseket (is), amelyek Barankovics Istvánról és a Demokrata Néppárttól (is) szóltak.

A fentebbi hiány (amely sajnos a napjainkban megjelent legtöbb tudományos igényű szakmai munkával kapcsolatban leírható) természetesen hathat „ösztönző erővel is” az olvasóra, és talán lesznek olyanok, akik e munka olvasása közben, más olyan könyveket is keresnek majd a könyvtárakban, könyvesboltokban, amelyek a magyarországi kereszténydemokrata mozgalmakról,

politikáról szólnak. Ha azokat is kézbe veszik, megismerkedhetnek a kereszténydemokrácia sokszínűségével, szociális elkötelezettségével és azzal, hogy a modern kor politikai kihívásai és a kereszténydemokrácia léte/létezése között nincs ellentmondás. Az utóbbi igyekszik megfelelni az előbbinek, ahogy az évtizedekkel korábban is tapasztalható volt.

Szakály Sándor

Irodalmi és történelmi sorsfordulók Salamon Konrád: A harmadik úton. Magyar Napló, 2011.

A gyűjtemény címe rokon Salamon korábbi szaktanulmányáival, amely a népi mozgalom 1938 és 1944 közötti történetét dolgozta föl (*A harmadik út kísérlete*, 1989). Új könyvében is több tanulmány foglalkozik a népi-falukutató mozgalom történetével és eszmeiségével. Ezeket *A népi gondolkörben* címen fogja össze. A népiség mibenléte fölött töprengve Kodály Zoltán nyomán megállapítja, hogy a népiség fel akarta számolni kelet-közép-európai megkésettységünket és meg akarta teremteni az egységes nemzeti műveltséget. „[...] egy érzésben találkozhatik az egyszerű pásztor a nemzet bármely nagyjával, ahol mind a kettő csak ember és annyit ér, amennyire ember” – idézi Kodályt, aki eszerint a népiségben olyan nemzetszervező erőt látott, amely egészében demokratikus indíttatású. Nem meglepő, hogy az 1934–1944 között megjelenő Magyar Út, amely a népi mozgalomhoz közel álló hetilap volt, a népiséget és az európaiságot együttlátó bartóki-kodályi művészetet a korszak elé példának állította.

A szerző egyik tanulmánya Németh László minőség-szocializmusát vizsgálja, amely több mint a marxista szocializmus pusztá tagadása, mert olyan szocializmust ajánl, amelyik nem – „a XIX. század önhittségi tébolyában született” – marxizmus, vagyis harmadik utat.

A népi-falukutató mozgalom szellemisége sok mindenben Szabó Dezsőtől származott. Salamon áttekinti az 1920-as évek elején kialakuló Szabó Dezső-i gondolatvilágot, és úgy látja: Szabó Dezső végül is az önkormányzatiságra épülő népképviselőket, az életképes parasztgazdaságot eredményező földosztást látja a legfontosabb társadalmi-politikai feladatnak. A kommunizmust nem emberi, hanem tisztán racionális észrendszernek tartó Szabó Dezső nézeteire is kitér a tanulmányíró. Külön tanulmány foglalkozik a népi mozgalomhoz eleinte nagy reményeket fűző Teleki Pállal, aki jóllehet más úton járt, de (mondhatni:) beszélő viszonyban maradt a népi-falukutató mozgalommal. A sokszor emlegetett népi és urbánus társadalmi-politikai táborkapcsán másokról is (így Veres Péterrel) olvashatni a népi moz-

galom és a harmadik út kérdései kapcsán. „[...] a népiek is korszerű, urbanizált Magyarországot akartak, és az urbánusok is a nép felemelkedéséért küzdöttek. Igaz, ezt az egykori résztvevők többsége sem ismerte el a másiktól” (azaz a nemzeti demokraták a radikális demokratákról) – mondja a szerző, majd elemzi a szellemi frontokat. Az 1930-as évekbeli ún. népi gondolat három fő vonása: a nemzeti eszmények, hagyományok tisztelete, az emberi és polgári szabadságjogok érvényülése és a társadalmi (szociális) igazságosság megvalósítása. 1945 után a kommunista diktatúra idején természetesen minderről szó sem lehetett, az 1956. évi forradalom vérbe fojtása után sem, és a szovjet hódoltság további évtizedei alatt sem.

Könyve *Történelem és politika* című második részében a tudós szerző 1917–18-as orosz eseményekkel és a kevés azokat követő 1918–19-es magyarországiakkal kapcsolatban rámutat, hogy a kommunisták (a bolsevikok) hatalomátvétele nem tartható forradalomnak; hiszen a forradalom valamely korábbi, többnyire részben zsarnoki rend megdöntését és ennek nyomán a társadalmi szabadság megteremtését jelenti. Ez történt az 1917. februári orosz, az 1918-as magyar öszirózsás forradalom során is. Az ezeket követő bolsevik, illetőleg kommunista hatalomátvételek révén viszont a forradalmak nyomán kibontakozó demokráciákat felszámolták, és helyettük totális diktatúrákat alakítottak ki – olvashatjuk. A polgári forradalomtól a bolsevik államcsínyig, illetőleg a *Forradalom, proletárdiktatúra, ellenforradalom* című fejezetekben. Megállapítja: a magyar öszirózsás forradalmat a tanácsköztársaság bukása után győzedelmeskedő ellenforradalom a kommunista diktatúra szálláscsinálója gyanánt értékelte. Ezért lett reformoktól idegenkedő, óvatoskodó a két háború közti időszak jellege, amelyet ellenforradalmi konzervativizmusnak tart a szerző. Innen eredeztethető, hogy a konzervativizmus általában a maradiság, a reakció vonásaival terhelődött a magyar társadalmi tudatban.

Hasznos közleményei a kötetnek az 1987-beli lakiteleki és az 1993-ból való kisújszállási felszólalásainak anyaga, ezek mutatják, mit és hogyan hasznosított a történész korábbi kutatásaiból az immár történelemmé váló rendszerváltozás körüli években; és az ugyancsak ennek az időszaknak máig megoldatlan társadalmi kérdéseiről szóló írás (1992-ből). Ebben a tárgyalásos forradalomnak nevezett változás eredményességét a magyar társadalom és a demokratikus intézmények közötti bizalmi viszony hiányának okaira mutat.

Salamon Konrád olvasói bizonnal megértik, hogy a magyarság ma is sorsfordító időben él, ebben az eligazodást és a helytállást segítheti a harmadik útra vágó eleink tapasztalatainak fölhasználása.

Büky László